

ביותר וערבים לחכו – יבואו כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (וכמו שכתב בהקדמת ה'אגלי טל'). ועל דרך זו פרש הרד"ק רש"ש מאמשינוב זצ"ל ('אמרות טהורות ח"ג עמ' סא) את הכתוב (בתהלים קיט,טז): **בחקתיך אשתעשע – לא אשכח דבריך**; השעשוע והשמחה בלימוד, סגולה לזכרון. וכן כל לימוד בהתפעלות, וכדכתיב לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייאתני; פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי (ע' דרשות בית ישי ג).

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם, וכסיל אדם יבלענו (משלי כא).
 אוצר נחמד ושמן בנוה חכם – כל הדברי-תורה הם אוצר נחמד ושמן למי שירצה להטות אזניו ולהתחכם בהם. וכסיל אדם – מי שמצפה לדברי תורה ומבין ערכו כי במקום הזה הוא כסיל והוא נצרך מאד לישועה מד"ת, כאשר ישמע דברי תורה השייכים לו – יבלעם בכל אבריו בעומק. וזה דאיתא בגמרא שאמר ר' זירא 'הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, המתעטש בתפלתו...' – כי ר' זירא היה מתעטש ומאד נתפחד בשעה ששמע שסימן רע לו, אך כאשר שמע החילוק בין עיטוש לעיטוש, היה לו למשיב נפש שהשלימו חפצו. על כן אמר 'אבלעא לי' – כי נודע לו שהיה שלם מתחילה (מי השלוח ח"א לקוטי נ"ך, משלי. וע"ע שם ח"ב שופטים ד"ה צדק צדק).

*

'שער באשה ערוה' – רמז נאה יש בדבר: ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה, (שמואל-ב יג,יט). מהכתוב הזה סמכו חכמים כיסוי הראש לבנות ישראל (ספרי במדבר יא; במד"ר ט,לג). והנה בפסוק זה רמוזה פעמיים המלה 'ערוה' בראשי תבות (מתוך חמש מופעים בכל התנ"ך): על ראשה וכתנת הפסים; על ראשה ותלך הלוך. (מתוך 'פלאות מתורתך' לר"מ ארן שליט"א)

דף כה

'אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא'. גרסת ספרי ספרד (כ"ה ברי"ף ועוד): 'או ידו מטונפת מבית הכסא'. פירוש, ידו מאוסה מחמת הקינוח בבית הכסא, ואין אדם אוכל בה, הגם שאין עליה צואה הנראית לעין – רב הונא מתיר להתפלל, שהרי אין לבו ועיניו רואים צואה כלל. ורב חסדא אוסר, שהרי היד הוה אינה ראויה לומר שירה, שדעת האדם אוננת ממנה, וכל עצמתי תאמרנה כתיב. 'זוה פירוש נאה' (מלחמות ה').

'אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי... והני מילי לדברי תורה...' – לפי שריח רע שאין לו עיקר אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ולא גזרו בזה מפני ביטול תורה (עפ"י ליקוטי רמב"ן, מובא במשנ"ב עט סקכ"ט).

– מכאן שמותר מן הדין לישן בבית המדרש (עפ"י בית יוסף ושו"ע קנא, ג בשם ר"י בן הביב). ואין דינו כבית הכנסת שאסור לישן שם אפילו שינת עראי, הגם שקדושת בית המדרש חמורה. והטעם

– יש אומרים – כיון שבית המדרש עשוי לשהות שם זמן רב, ללמוד ולשמוע דברי תורה וקשה לזוהר משינת עראי, על כן לא אסרו זאת לכל אדם. ויש מפפקים בהתר זה. ובפרט בבתי מדרשות שלנו שגם מתפללים בהם, יש להסתפק שמא דינם כבית הכנסת לחומרא. ואולם כל זה בשאר כל אדם, אבל חכמים ותלמידיהם, כיון שנמצאים שם בקביעות, מותרים לישן אף שינת קבע בין בבית הכנסת בין בבית המדרש, משום ביטול תורה התירו להם (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שם ובסעיף א). וממידת חסידות שלא לישן שינת עראי לא בביהכ"נ ולא בביהמ"ד (ערמב"ם ת"ת ד, ט; יו"ד רמז טו – עפ"י סוכה כה. תענית כ: ומגילה כה.). וע"ע באריכות בשו"ת פרי יצחק ח"ב ה.

ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא קריאת שמע. שיטת הרשב"א (והרא"ה והריטב"א) שכאן מדובר שאינו רואה את הצואה, בגלל גובה המקום או נמיכותו, אבל אם רואה – אסור הגם שהיא ברשות אחרת, והרי זה בכלל ולא יראה בכך ערות דבר. [ואם הוא במקום שיכול לראות אלא שעוצם עיניו, כתב המגן-אברהם: כיון שהוא ברשות אחרת וגם אינו רואה – מותר. ומהפרי-מגדים משמע שמחמיר בדבר. ובמקום הדחק יש להקל (דרך החיים. מובא בבאור הלכה בפתיחה לסי' עט ושם בד"ה אותה). ואם מחיצת זכוכית מפסקת ביניהם, מותר לקרוא לכל הדעות כיון שהיא ברשות אחרת (שם). והרהור מותר בכל אופן, כיון שהיא ברשות אחרת (באור הלכה ד"ה דוקא, מפמ"ג ועוד).

לדעה זו מדוקדק הלשון 'יושב בצדו' – הא מלפניו אסור, כל שהוא רואה]. ואילו שיטת הרא"ש שאם הצואה ברשות אחרת – מותר אפילו היא נראית לו. והוא הדין כאשר היא מונחת מעבר לפתח החדר שהוא שם, ונראית לו – מותר לו לקרוא [כי לדעתו לא נאמר לא יראה לענין צואה אלא לענין ערוה בלבד, ואילו צואה אינה תלויה בראיה אלא ברשות, ככתוב והיה מחנך קדוש]. להלכה, השו"ע (ט, ב) הביא את שתי הדעות ולא הכריע. ובבית-יוסף כתב שהעיקר כהרא"ש אלא שלכתחילה טוב לזוהר כהרשב"א. ויש שכתבו שלהלכה הוא ספיקא דדינא (ע' בבאור הלכה עט ד"ה אבל. וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א או"ח ח).

כמו כן נחלקו ראשונים אם מדובר כשיש לה ריח רע, ומועילה הפסקת הרשות גם לריח, אם לאו. והכרעת הפוסקים שאם יש לה ריח רע, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח או עכ"פ די במקום שכלה הריח (עפ"י או"ח עט, ב. וצ"ע, שנראה שלפי דעה ראשונה מותר אף כמגיע הריח אליו [ע' בלשון הרא"ש ותר"י]. ותימה מדוע גרע מריח רע שאין לו עיקר, שאסור לקריאת שמע).

(ע"ב) 'זהרי לבו רואה את הערוה...' – אבל משום עיניו אין חשש, כי המים מהוים חציצה בין העינים לערוה ואעפ"י שהם צלולים, אך הלב כשהוא בתוך המים עם הערוה אסור (תלמיד רבנו יונה). הרשב"א הביא בשם הראב"ד לתרץ שענינו מביטות חוץ למים ואינו רואה את הערוה (וכן כתב הרא"ה). א. בבית יוסף (עד) כתב שכדברי הרשב"א יש לפרש בתר"י, שאינו רואה את הערוה. ולפי זה משמע מרבנו יונה שאף על פי שאינו מביט לערוה אין התר אלא משום שהראש נתון חוץ למים והערוה בתוך המים, אבל אם גם הראש בפנים, אין מועלת עצימת עינים לפי שאין הפסק בין עיניו לערוה. ורק כאשר הראש בחוץ יש כאן הפסקה. ודאיתנן להכי יש ללמוד שאם הלב מחוץ למים – מותר לקרוא אף במים צלולים, שהרי הלב דומה לעינים עצומות, שמתר בכגון דא משום הפסקת המים. וכן כתב הרמ"א (עד, ב). ואולם בשערי תשובה שם הביא מפרי-חדש שחולק על זה. וצ"ע. ב. מדברי הרשב"א יש ללמוד לכל מקום שמועילה עצימת עינים לאמירת דבר שבקדושה, מועיל גם כאשר מביט אל מקום אחר, כל שהעין אינה מרגשת כלל. כן כתב החזו"א.

ג. עצימת עינים לבדה, ללא שום כיסוי – מחלוקת הראשונים אם מועילה לענין אמירת דבר שבקדושה מול ערוה, או שמא צריך גם החזרת הגוף הצדה. ואולם אם הערוה מכוסה, אפילו בדבר שקוף כגון כאן שהיא נתונה במים, וכן ערוה בעששית – לדעת הכל מועילה עצימת עינים. וע"ע בסיכומים שבסוף הספר בפרטי הדינים.

'עקבו רואה את הערוה'. לאו דוקא עקב, הוא הדין בכל אבר אחר שאם נוגע בערוה אסור, אלא נקט 'עקבו' מפני שהעקב עומד כנגד הערוה (תר"י, ריטב"א).

'אמר רבא: גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי' – אף על פי שהגלימה אינה כרוכה מלמטה אלא נתונה מלמעלה בלבד (רשב"א).

טעמים וענינים

נקיות וקדושה

'משרשי המצוה: כענין שכתוב בפרשה כי ה"א מתהלך בקרב מחנך... והיה מחנך קדוש וגו', כלומר שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן נקיי הנפש, כי כל הירא מעבירות שבידו – כבר הלך לו ושב אל הבית, ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות, כאשר ידוע ומפורסם שהנקיות מדה מן המדות הטובות המביאה לידי רוח הקודש, וכדדרש רבי פינחס בן יאיר בפרק קמא דעבודה זרה. וגם יש בזה שבח לאומה, כי יבואו אליהם מלאכי גוי ויראו מחניהם קדוש ונקי מכל טינף'.

(מתוך ספר החינוך תקסו)

יטעם כסוי הצואה – שאין הצואה כטומאה שתטמא את מקומה ושתהיה בוקעת ועולה, אבל אסור לראותה בעת התפילה ובהיות הלב דבק בשם הנכבד, מפני שהדברים הנמאסים יולידו גנאי בנפש וישבשו כוונת הלב הטהור, וכאשר נעלמה מעין רואה אין רע' (רמב"ן תצא כג, טו. וכיו"ב כתבו שאר מפרשים).

גם לפי טעם זה מובן הענין שצואה בעששית מותרת לקרות כנגדה, שהרי רואה גם הכיסוי, ובתור שכזה אינו מדברים הנמאסים שהרי בודדו אותה, וכל מאיסותם הוא משום שממאסים גם סביבתם.

ונראה לכאורה שצריך עששית סתומה העוצרת הריח, שאם לא כן, אף שאין הריח מגיע אליו ייאסר מצד המראה. וכן נראה שצריך שיוכר הכיסוי, שבלא זה הדמיון והמחשבה גם כן אוסרת (מרע"ב שליט"א).

'וזו תפלין צריכין גוף נקי (שבת מט.) – שיהיה נקי לגמרי מכל תשוקות של עניני עולם הזה. וגם כפשטיה, הנקיות בגוף מבטל מחשבות זרות, וכמו שאמרו בירושלמי ברכות (פ"ג הלכה ה) דלכך מרחיקין מצואת קטן, לפי שמחשבותיו רעות. ועיקר מה שנקרא מחניך קדוש בהרחקת הצואה הוא מפני המחשבות זרות ורעות שבאות משם, שהקדושה הפוכו, ולכן אמרו (ברכות טו.) יפנה ויטול ידיו ויניח תפלין ויקרא קריאת שמע וכו' וזו היא קבלת עול מלכות שמים שלימה – גם 'יפנה' מכלל הקבלת עול מלכות שמים... (מתוך צדקת הצדיק רכ).

'בבית שיש בו אשפה, דהיינו שלא כבדו אותו, באים מזה מחשבות רעות אם מתפללין'.
(אמרי פינחס לר"פ מקורין, עט)

'אהבת הטהרה והנקיות אשר הטבעה בנפש, ואשר הנפש מצטערת על הפכן, באמצעות חמשת החושים להרגשתן, הוכרה ליסוד במשפטי התורה, בהיות שאין הנפש ראויה להזדווג במושכלות, רק בהיותה שקטה על מכונה בלתי נפרעה, ואמרו ע"ז כ' ב' טהרה מביאה לידי קדושה, ואמרו ברכות נ"ג ב' 'והייתם קדושים' – אלו מים אחרונים. וענין 'מחניך קדוש' וחובת הנקיות, הנם אמנם ריעים, אך מתחלקים כל אחד בחדריו כפי גרמי חז"ל, ו'הכון' כולל את שניהם, ופורש כנפיו גם על ענין היופי שהוכר לכבוד, גם לפני אדון כל הארץ...'.
(מתוך קובץ אגרות חזו"א טז)

עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא, אזל בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא, אמר להו: איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי' –

יש לפרש שלא היה יכול לבעול משום שנפשו הרגישה באיסור, הגם דמסתמא לא ידע ההלכה – שעל כן נקרא **איסור** שהוא קשור ומנוע מלגעת בו. ואי לא אתאי סכנתון לברי' שמסתמא בעבור הזמן היה מתעקש כנגד תחושותיו כדי לקיים חובתו, ואז היה מסתכן מפני הניגודיות ('קונפליקט') שבנפשו. או שהיה רומס את תחושותיו ונכנס למקום האיסור והיה מסתכן בנפשו האלקית לאבד רגישותה באופן 'בלתי הפיך', שגם משום כך נקרא איסור, שהנכנס לתחומו נקשר ונכלא בו וקשה לפרוש (על דרך שאמרו בנבעלת לערל). ורש"י ז"ל פירש: סכנתם את בני למות בעונש העוון. והוא קצת תימה בעוון שוגג ואומר מותר. ואולי מזה גופא שלא אסתייעא ליה מילתא עד עתה, הבין דהוא משום דמזליה חזי שמסוכן הדבר בשבילו (רע"ב).

דף כו

'ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה'. ומה ששנינו בברייתא ליתן כלי בתוך כלי – דוקא בתפלין ולא בספר תורה, ולצדדין קתני: 'בית שיש בו ספר תורה או תפלין – אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם (בספר תורה) או שיניחם (לתפלין) כלי בתוך כלי' (ראשונים).
יש שתרצו שריב"ל דיבר כשאין לו כלים לכסות את בהם הספר, אבל אם יש לו – מותר. ע' תר"י. ואין כן דעת שאר הפוסקים.

'הני בתי כסאי דפרסאי, אע"ג דאית בהו צואה – כסתומין דמו'. זו לשון החזון-איש (י, יא) בסיכמו את הדינים העולים מן הסוגיא:

'... היה בנוי על החפירה והצואה מתגלגלת תיכף בחפירה ומתרחקת ד' אמות מפיה – מותר אפילו בתוכו בזמן שהוא נקי. וכן הני דידן בזמן שנקה הקערה (= האסלה) היטב, אבל אין היתירא של דידן ברור וצריך להחמיר.

ולענין לקרות קריאת שמע כנגד בית הכסא מבחוץ – אם הכתל של עץ ושל חרס והצואה נוגעת בהם – אסור, אבל אם אין הצואה נוגעת בהם או שהן של מתכת – מותר. ואם הכותל של לבנים וטיח והוא עב, ואין הוזהמא מחלחלת מבחוץ, אפשר דדינו כשל מתכת.

והני דידן, דאפילו בתוכן אין הדבר מוכרע שדינן כבית הכסא – ודאי אין להחמיר מבחוץ, כיון שאין